

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEATRU ȘI TELEVIZIUNE
ȘCOALA DOCTORALĂ
DOMENIUL TEATRU ȘI ARTELE SPECTACOLULUI

TEZĂ DE DOCTORAT

- rezumat-

COORDONATOR

Prof. Univ. Dr. DANIELA GOLOGAN (MIRUNA RUNCAN)

Student doctorant

OZANA BUDĂU (căs. TUNYAGI)

CLUJ-NAPOCA

2017

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEATRU ȘI TELEVIZIUNE
ȘCOALA DOCTORALĂ
DOMENIUL TEATRU ȘI ARTELE SPECTACOLULUI

„GETTING OUT OF PSYCHOSIS”
SARAH KANE: UNIVERSUL VIOLENȚEI,
TRAUMEI ȘI DEPRESIEI

-rezumat-

COORDONATOR

Prof. Univ. Dr. DANIELA GOLOGAN (MIRUNA RUNCAN)

Student doctorant

OZANA BUDĂU (căș. TUNYAGI)

CLUJ-NAPOCA

2017

2

CUPRINS

CUPRINS.....	3
MULȚUMIRI.....	4
1. CUVINTE-CHEIE ȘI CONCEPTE.....	5
2. CUPRINSUL LUCRĂRII.....	6
3. ARGUMENT	9
4. SCOPUL ȘI OBIECTIVELE TEZEI.....	11
5. METOLOGIA CERCETĂRII ȘI CONTEXTUL TEORETIC	12
6. STRUCTURA TEZEI.....	13
7. CONCLUZII.....	14
8. BIBLIOGRAFIA TEZEI.....	19

MULȚUMIRI

Aș dori să îmi exprim recunoștința față de coordonatorul meu științific, Prof. Univ. Dr. Miruna Runcan, pentru contribuția sa extrem de valoroasă și expertiza oferită de-a lungul anilor.

Doresc, totodată, să mulțumesc profesorilor din cadrul Facultății de Teatru și Televiziune și Facultății de Psihologie și Științele Educației, Universitatea Babeș-Bolyai, în special Prof. Univ. Dr. Liviu Malița, Prof. Univ. Dr. Mircea Miclea, Conf. Univ. Dr. Laura Pavel Teuțișan, Conf. Univ. Dr. Anca Măniuțiu, Lector Univ. Dr. C.C. Buricea-Mlinarcic, pentru contribuția acestora adusă dezvoltării mele profesionale, dar și colegilor psihologi, Amalia Ciuca, Adela Perțe, regizorului Andreea Iacob, teatrologului Eugen Wohl, alături de care am trăit experiențe profesionale și personale defnitorii.

Nu în ultimul rând, aș dori să mulțumesc părinților mei, Eugen și Eugenia Budău pentru susținere și motivare, și soțului meu, Arthur, pentru înțelegerea și încurajările de-alungul timpului.

Notă.

Autoarea acestei teze, doctorand Ozana Budău Tunyagi, certifică următoarele:

- 1) Această teză include rezultatele activității de cercetare derulată de Ozana Budău Tunyagi în vederea obținerii titlului de Doctor în Teatru și Artele spectacolului;
- 2) Părți ale acestei teze au fost acceptate spre publicare și acolo unde a fost cazul, au fost incluse în teză citări adecvate pentru aceste lucrări;
- 3) Teza a fost scrisă în conformitate cu standardele academice. Întregul text ale tezei, ca și rezumatele, au fost redactate de către Ozana Budău Tunyagi, care își asumă întreaga responsabilitate privind respectarea standardelor academice.

1. CUVINTE-CHEIE ȘI CONCEPTE

Teatru, teatru post-dramatic, teatru traumatic, agresivitate, violență, depresie, personalitate depresivă, traumă, dezvoltare posttraumatică, mișcarea in-yer-face, teatru absurd, teatrul cruzimii, psihologie cognitivă, cogniții raționale, suicid, monolog interior, cogniții iraționale, purificare, emoție, schemă cognitivă, comportament, Sine multiplu, Sine vid, Sine scindat, psihoză, boală psihică, scriere expresivă, experiment, public, public ostil, public martor, victimă, agresor, martor, receptare, dramaturg, strategii dramaturgice, distanță estetică, autor, spectacol de teatru, regizor, catharsis, atelier terapeutic, călătorie, experiență transformatoare, luciditate kaviană.

2. CUPRINSUL LUCRĂRII

CUPRINS

MULȚUMIRI

LISTA FOTOGRAFIILOR 6

LISTA FIGURILOR 8

INTRODUCERE 9

1 Argument 9

2 Structura tezei 17

CAPITOLUL 1. AUTORUL ȘI OPERA. „WISE, ȚIPETE ȘI TĂCERI”

Error! Bookmark not defined.

1.1 Considerații preliminare 27

1.2 Sarah Kane - o scurtă biografie

Error! Bookmark not defined.

1.3 Opera dramatică. O călătorie metaforică spre interior 32

1.4 În căutarea unui teatru care ne poate schimba viața 33

1.4.1 „I’ve shat in places better than this” - *Blasted* 33

1.4.2 „If there could have been more moments like this” - *Phaedra’s Love* 38

1.4.3 „Love me or kill me” - *Cleansed* și *Crave* 41

1.4.4 „This is not a world in which I wish to live” - *4.48 Psychosis* 42

1.5 Evoluția receptării critice. Publicul ostil – publicul martor 51

1.6 Opera invizibilă 51

1.6.1 Monoloagele 53

1.6.2 *Skin* 55

CAPITOLUL 2. SARAH KANE: CONTEXT ȘI INFLUENȚE 55

2.1 Interogații preliminare.	55
2.2 Anii 90 și Generația <i>in-yer-face</i>	57
2.2.1 Contextul social-politic-cultural al anilor 90	57
2.2.2 Teatrul <i>in-yer-face</i>	58
2.2.3 Sarah Kane în contextul <i>in-yer-face</i>	61
2.3 Influențele beckettiene	66
2.4 Antonin Artaud, teatrul cruzimii și Sarah Kane	72
2.5 Sarah Kane și teatrul post-dramatic	76
2.6 Concluzii	88
CAPITOLUL 3. TEORII, MECANISME PSIHOLOGICE, APLICAȚII	
Error! Bookmark not defined.	
3.1 Identitatea traumatică, adevărul personal și adevărul Celuilalt	88
3.2 Fețe ale violenței - spre un model operațional	97
3.2.1 Forme și funcții ale comportamentului violent	97
3.2.2 Mecanisme de autoreglare a comportamentului violent	104
3.3 Mecanismele psihologice al traumei -- spre un model operațional	112
3.3.1 Disecând trauma - structura și dinamica procesului traumatic	Error! Bookmark not defined.
3.3.2 Experiența traumei - o oportunitate de schimbare ?	117
3.4 Depresia, personalitatea depresivă și impulsul suicidal - spre un model operațional	121
3.4.1 Profilul personalității depresive	121
3.4.2 Monologul interior al personalității depresive	124
3.4.3 Minteă suicidală	129
CAPITOLUL 4. THE VOYAGE IN. UNIVERSUL DRAMATIC AL TRAUMEI ȘI AL	
DEPRESIEI	
4.1 Apocalipsa lumilor sau călătoria în haos	133

4.2	Strategiile Adevărului emoțional total	134
4.3	Călătoria în interior sau Războiul Sinelui contra Sinelui	138
4.4	Onestitatea salvatoare sau De ce mă crezi atunci și nu acum?	146
4.5	Despre eșecul morții în fața vieții sau luciditatea kaniană	150
4.6	Concluzii	152
CAPITOLUL 5. THE VOYAGE OUT. SPECTACOLOGIA		157
5.1	Considerații preliminare. Metodologie	157
5.2	Sarah Kane în Polonia	158
5.3	Sarah Kane în Franța	164
5.4	Sarah Kane în Marea Britanie	170
5.5	Sarah Kane în România	177
5.6	Concluzii	188
CAPITOLUL 6. GETTING OUT OF PSYCHOSIS		191
6.1	Dincolo de Sarah Kane: dimensiunea expresiv-terapeutică a scrierii	191
6.2	Sinele multiplu și Experimentul Kane	195
6.3	Aplicații ale scrisului expresiv	196
6.3.1	Studiu de caz – Workshop de scriere expresivă	196
6.4	Getting out of Psychosis	201
CONCLUZII		204
ANEXA 1		210
ANEXA 2 - SCHEMĂ MECANISMUL TRAUMEI		211
ANEXA 3 - SCHEMĂ MECANISMUL ACTULUI SUICIDAL		212
ANEXA 4 - FOTOGRAFII DIN SPECTACOLE		213
INDEX SPECTACOLE DE TEATRU MONTATE ÎN ROMÂNIA		223
INDEX SPECTACOLE DE TEATRU MONTATE ÎN STRĂINĂTATE		224

3. ARGUMENT

Lucrarea „*Getting Out of Psychosis*” Sarah Kane: *Universul violenței, traumei și depresiei* își propune o interpretare interdisciplinară a operei dramatice a scriitoarei britanice, Sarah Kane, din perspectiva modelelor psihologice ale traumei și depresiei, urmărind mecanismul de funcționare a acestora la nivel de text și spectacol, în scopul final al construcției unui *teatru al traumei*¹ cu efect transformator pentru public.

Intenția noastră este, așadar, de a investiga strategiile de construcție a unui univers dramatic unic, a căror coordonată definitorie sunt violența și formele sale interioare (trauma și depresia) și de a analiza efectele acestui univers dramatic asupra practicilor spectacolului de teatru.

Tema aleasă este abordată într-un plan al interdisciplinarității (arte performative, literatură dramatică, psihologie și psihoterapie), aducând în prim plan concepte, teorii, perspective actuale și relevante în contextul societății, dar și al artelor contemporane.

Violența și trauma psihologică sunt conceptele-cheie în jurul cărora se articulează și se formează identitatea speciei umane în perioada contemporană. (Baumeister, 2005, Budău, 2013) Studii bio-sociologice, psihologice și antropologice arată că agresivitatea, dar și violența, ca agresivitate în acțiune, se dovedesc a fi caracteristici importante ale societății noastre, având un rol major în contextul supraviețuirii și perpetuării speciei umane.

Alături de violență, trauma psihologică, văzută drept o experiență personală, subiectivă a actelor de violență, este unul dintre conceptele importante prin care identitatea și personalitatea individului din secolul XXI pot fi definite. În cartea sa, *The Trauma Question* (2008), Luckhurst arată că trauma, ca experiență reală de viață care poate lua diverse forme (abuz fizic, emoțional, hărțuire sexuală, violență fizică sau verbală, experiența războiului, a unei tâlhării, a unui viol, a unui accident) a devenit o componentă importantă din structura Sinelui în societățile occidentale.

---

¹ Sublinierea în litere cursive îmi aparține.

Expunerea directă sau indirectă, mediată la diverse acte de violență a făcut ca individul contemporan să integreze și să considere evenimentele violente drept experiențe normale de viață, manifestând o desensibilizare din ce în ce mai generalizată față de gravitatea acestor acte și, implicit, față de amenințarea pe care aceste acte de violență sau de indiferență față de violența celuilalt, o reprezintă pentru integritatea ființei umane și, eventual, pentru perpetuarea speciei.

Înainte de a formula ipotezele de cercetare și obiectivele acestui studiu, este necesar de văzut care sunt motivele pentru care am optat pentru o analiză interdisciplinară a operei lui Kane și, în ce măsură, un cadru teoretic științific cu un aparat critic specific domeniului psihologiei, este relevant pentru aceste texte, pentru înțelegerea mai clară a intențiilor sale artistice, a universului său ficțional și a modului în care Sarah Kane și-a poziționat, din punct de vedere al receptării, opera sa față de public.

În primul rând, am considerat necesară oferirea unui cadru teoretic științific pentru textele lui Kane; în bibliografia de specialitate fiind un număr limitat de scrieri care abordează tema violenței sau a depresiei, și niciuna dintr-o perspectivă a specialistului în domeniul psihologiei.

În al doilea rând, mi s-a părut interesantă abordarea operei lui Kane din perspectiva literaturii traumei, propunând imaginea unui *teatru al traumei*, care, la fel ca literatura traumei, vorbește depre expriențe traumatice colective, ale războiului, sau individuale, personale, ale actelor de violență private, dar, la nivel de formă și strategii dramatice încearcă, în mod practic, construirea unei experiențe traumatice pentru public.

În al treilea rând, am dorit să discut legitimitatea relației operă-biografie. Există un tabuu legat de analizarea textelor lui Kane din perspectiva biografiei sale, direcție trasată de criticii principali ai operei scriitoarei (Graham Saunders, Aleks Sierz) și de fratele acesteia, proprietar al drepturilor de autor, Simon Kane, de a nu comenta opera din perspectiva biografiei. Aceștia doresc, astfel, să evite o abordare din perspectiva unui biografism facil, în cadrul căreia opera este privită retrospectiv prin prisma depresiei și suicidului autoarei la vârsta de 28 de ani, ignorând sau minimalizând alte aspecte valoroase, din punct de vedere dramaturgic, ale acesteia.

În acest context, am dorit să conturez o nouă perspectivă asupra relației biografie-operă, prezentând boala psihică drept un instrument pentru ceea ce în psihologie numim *post-traumatic growth*² (dezvoltare post-traumatică). Sunt studii care arată că boala psihică (ca orice experiență intensă, de altfel), prin faptul că minimalizează, într-o anumită măsură, cenzura socială, (Van der

---

² Sublinierea prin litere cursive îmi aparține.

Kolk, 1987, Kallay, 2011) Superego-ul în sens freudian, poate schimba perspectiva asupra vieții, poate modifica sensul și semnificația acesteia, devenind o grilă prin care se poate face diferența între ceea ce este esențial și doar prioritar, convențional, în existența unui individ, oferindu-i o perspectivă asupra vieții lipsită de compromis. Boala psihică devine, astfel, în opinia mea, o condiție favorizantă pentru scriitoare, pentru a privi cu sinceritate în adâncul ei, a se cunoaște și a rămâne fidelă esenței descoperite, rezultatele acestei sondări în Sinele profund fiind o resursă importantă, definitorie exploatată de autor pentru a investi opera cu o forță vitală și o putere transformatoare neobișnuite.

În al patrulea rând, am dorit să schițez o imagine a operei lui Kane, din perspectiva spectacolelor de teatru și a viziunilor regizorale, din perioada 1995-2011, discutând, totodată, momentul introducerii textelor autoarei în spațiul teatral românesc.

4. CONTEXTUL TEORETIC, SCOPUL ȘI OBIECTIVELE TEZEI

Având în vedere aceste motive, cercetarea de față își propune să analizeze teatrul lui Sarah Kane drept un instrument pentru a explora natura agresivă, violentă a ființei umane și expresiile sale internalizate, sub forma traumelor și a stărilor depresive.

Având ca repere teoriile psihologiei agresivității și mecanismele psihologice ale traumei, studiul sugerează că autoarea britanică creează, în mod intenționat, premisele și condițiile experimentării unui eveniment traumatic, în scopul de a traumatiza spectatorul și *de a-l forța* să-și reconsidere convingerile, să-și reanalizeze valorile, să își modifice modul de a reacționa și de a gândi. Altfel, spus, Sarah Kane oferă publicului o cale dificilă, îngrozitoare, incomfortabilă, dar extraordinară, spre dezvoltare post-traumatică.

Demersul investigativ al tezei se structurează în jurul următoarelor obiective de cercetare:

1. Poziționarea operei dramatice în contextul teatrului post-dramatic (Lehmann, 2009), al influențelor dramatice contemporane :teatrul britanic *in-her-face* - un teatru „agresiv, gălăgios sau provocator, imposibil de ignorat sau de evitat“ (New Oxford English Dictionary, 1998), al influențelor operelor lui Antonin Artaud și Samuel Beckett, precum și urmărirea traseului receptării operei de la critica ostilă la critica atentă și idealizant-pozitivă.

2. Construirea unor modele operaționale ale traumei și depresiei și argumentarea ipotezei că teatrul lui Kane este un summum de experiențe traumatice emoționale în care forme de violență externă și internă sunt folosite intenționat pentru a produce în celălalt (public, spectator, martor) o schimbare internă psihologică, emoțională, estetică și una externă, comportamentală și, în cele din urmă, cu funcție restructurantă la nivel valoric și general uman.
3. Abordarea relației text-spectacol și analiza practicilor regizorale în contextul reconfigurării structurii cognitive și emoționale a unui public desensibilizat și amorțit de expunerea zilnică la diferite forme de agresivitate cotidiană.
4. Imaginarea unei direcții de viitor, sub raport, dramaturgic, a operei autoarei, prin introducerea conceptelor de scriere expresivă, Sine multiplu.

5. METODOLOGIA CERCETĂRII

Pentru a atinge aceste obiective, am apelat la *o metodologie de cercetare empirică* (bazată pe practica și experiența autorului, psihologică și teatrală) și *științifică* (metode ale istoriei teatrului, ale criticii teatrale, ale cercetării psihologice) care a inclus:

- cercetarea surselor bibliografice în țară și în străinătate (Biblioteca Facultății de Teatru Sorbonne Nouvelle și Centre Pompidou, Paris, The British Library, Londra în perioada 2010-2017),
- vizionarea și audierea spectacolelor de teatru în țară și în străinătate,
- corespondență online cu persoane din anturajul autoarei (Mel Kenyon, agenta literară a acesteia, Simon Kane, fratele autoarei, Graham Saunders, critic de teatru) și teatre în care s-a montat opera autoarei,
- implicare în cadrul Colocviului internațional *Zilele Sarah Kane*, organizat în 2008 de Teatrul Național din Cluj, în prezența criticului britanic Graham Saunders, fiind unul dintre traducătorii volumului publicat ulterior, *Enigma Sarah Kane. Spectacole, reflecții, comunicări* (2009),
- documentarea și crearea dosarului de spectacol, având la dispoziție următoarele resurse:
  - ✓ Observare directă și comentarii personale
  - ✓ Cronici de teatru

- ✓ Fotografii
  - ✓ Secvențe video/înregistrări video ale spectacolului
  - ✓ Interviuri/mărturii ale echipei artistice
- prelucrarea experienței profesionale ca psiholog și psihoterapeut în urma participării în echipa de cercetare și dezvoltare a primei *Platforme online de prevenție și psihoterapie a anxietății și depresiei, PaxOnline*, precum și a experienței din cadrul muncii cu pacienți cu diagnostic de depresie și anxietate

6. STRUCTURA TEZEI

În Capitolul 1, AUTORUL ȘI OPERA: „VISE, ȚIPETE ȘI TĂCERI” sunt prezentate succint informații despre biografia autoarei și despre evoluția cronologică a operei sale dramaturgice, pentru ca apoi, în Capitolul 2, SARAH KANE. CONTEXT ȘI INFLUENȚE, demersul investigativ să se focalizeze pe analiza influențelor asumate (Samuel Beckett, generația *in-yer-face*) și descoperite ulterior (Antonin Artaud) ale autoarei. Se argumentează că nu există un model dramaturgic în cazul operei lui Kane, că structura pieselor evoluează de la un titlu la altul și că textele sale reprezintă *laboratoare* în care autoarea testează forme, structuri, limbaje, imagini, în căutarea formei dramatice perfecte, în căutarea *textului performativ exprimat printr-un teatru al experiențelor emoționale*, capabil să lucreze revelator și transformator asupra celui care îl privește, ascultă sau citește.

În cea de-a doua parte a lucrării, direcțiile de cercetare se mută dinspre perspectiva contextuală a operei lui Kane spre universul dramatic al autoarei și se focalizează pe analiza operei dramatice a lui Kane din perspectiva mecanismelor psihologice ale traumei, violenței și depresiei.

Capitolul 3, TEORII, MECANISME PSIHOLOGICE, APLICAȚII dezvoltă o abordare teoretică a operei lui Kane din perspectiva teoriei psihologice a traumei (Scarry, 1985, Herman, 1992, Foa *et al.* 2000, Kallay, 2011) și cuprinde cercetări asupra traumei și a aplicabilității modelului traumatic în critica literară, nu ca eveniment singular, care izolează, ci ca punte interculturală, intercomunitară prin experiența emoțională împărtășită (Caruth, 1995, 1996). Se

prezintă concepte-cheie ale discursului psihologic și psihopatologic al traumei, al agresivității și al depresiei și este explicat mecanismul psihologic al traumei utilizat drept grilă de conceptualizare a reacțiilor publicului față de teatrului lui Kane.

Demersul investigativ arată că autoarea problematizează conceptul de distanță estetică între spațiul personal, privat, sigur al spectatorului și spațiul teatral al lumilor ficționale, creând un teatru ca loc de întâlnire și confruntare, atât pentru actori cât și pentru spectator, cu experiențe traumatice caracterizate prin emoții copleșitoare și disconfort psihologic. (Defraeye, 2004, Chute, 2010, Budău, 2014).

În Capitolul 4, THE VOYAGE IN. UNIVERSUL DRAMATIC AL TRAUMEI ȘI AL DEPRESIEI, este analizată dialectica permanentă și obsesivă între subiectul traumatizat și un Celălalt invariabil, de neatins (în primul rând, la nivel emoțional) construită pe o psiho(pato)logie a suferinței și a traumei psihologice și fizice.

Studiul propune un model psihologic al depresiei și al personalității depresive, prin care sunt analizate textele lui Kane, făcând, totodată, o paralelă între experiența corporală și emoțională a depresiei (decorporalizare, scindare corp-psihic, sentiment de singurătate și alienare) (Wells, 2009, Leahy, 2010, Beck *et al.* 2011) și influențele beckettienne, precum *involuția* spre un discurs subiectiv, pe de-o parte, și efectele conștiinței decorporalizate și ale fragmentarității asupra ființei umane, pe de altă parte. În același capitol, se discută legitimitatea și semnificația relației dintre opera dramatică și viața autoarei Sarah Kane.

În Capitolul 5, THE VOYAGE OUT. SPECTACOLE ȘI VIZIUNI REGIZORALE cercetarea aduce în prim-plan cele mai importante montări internaționale și românești ale textelor autoarei britanice, în perioada 1995 - 2011 în scopul de a analiza practicile regizorale ale traumei, violenței și depresiei și de a explora capacitatea acestora de restructurare a profilului cognitiv, emoțional, valoric a spectatorului contemporan.

Ultimul capitol, GETTING OUT OF PSYCHOSIS, trasează o ipoteză a viitorului autoarei Sarah Kane, sub raport dramaturgic, în cazul în care aceasta ar fi rămas în viață. Sunt aduse în discuție conceptele de Sine multiplu și scriere expresivă, ca posibilă evoluție a textului kanian, ca formă și conținut, și modul prin care acest tip de scriitură poate să influențeze, din punct de vedere psihologic, Autorul textului, dar și pe cel cu care Autorul îl împărtășește.

7. CONCLUZII

Cercetarea „*Getting out of Psychosis*”. *Sarah Kane: Universul violenței, traumei și depresiei* își conturează demersul investigativ, analizând opera dramatică a autoarei britanice Sarah Kane, pornind de la trei concepte-cheie: violența, depresia și trauma psihologică, concepte relevante în procesul de formare a identității și a personalității membrilor societății din secolul XXI, atrăgând atenția asupra procesului de desenzibilizare a individului în fața actelor de violență și ale consecințelor acestora, ca urmare a expunerii repetate, direct și indirect, la acestea.

În acest context, pe măsură ce am dezbătut teoriile psihologice ale agresivității și mecanismele psihologice ale traumei și am creat un aparat critic și modele operaționale ale fenomenelor psihologice, am argumentat faptul că scriitoarea Sarah Kane creează, în mod intenționat, premisele și condițiile experimentării unui eveniment traumatic, în spațiul teatrului, în scopul de declanșa o schimbare de atitudine, a modului de a reacționa, a schemelor mentale în universul interior al publicului, dăruind, astfel, spectatorilor, posibilitatea de restructurare interioară și dezvoltare personală.

Având în vedere obiectivele de cercetare propuse, am construit inițial un cadru teoretic științific, propunând grile de lucru (modele psihologice ale violenței, depresiei, traumei) prin care textele lui Kane pot fi analizate dintr-o perspectivă a specialistului în domeniul psihologiei și am argumentat faptul că teatrul lui Kane este o construcție de experiențe emoționale cu potențial traumatic, în care strategii dramatice neconvenționale sunt utilizate pentru a produce în celălalt o schimbare internă psihologică, emoțională, estetică și una externă, comportamentală și, în cele din urmă, cu funcție restructurantă la nivel valoric și general uman.

Astfel, prin aplicarea modelelor de lucru, se descriu și se discută principalele strategii dramaturgice utilizate de autoarea britanică pentru a construi *un teatru al traumei* și anume: rearanjarea familiarului drept nou; exces de imagerie și limbaj violent; limbaj poetic juxtapus unei imagerii a violenței; crearea deliberată a unei stări de confuzie prin anularea identității instanței enunțiative sau prin construcția unor momente imprevizibile, contradictorii; forțarea spectatorului de a se poziționa alternativ în rolurile de martor, victimă, agresor, prin problematizarea distanței estetice față de spațiul teatral, ficțional, forțând publicul la o permanentă re poziționare a acestuia față de ceea ce se întâmplă în spațiul scenic, lipsa unui cadru clar de referință prin care publicul să se simtă „ghidat”, în comprehensiunea actului scenic și

crearea unui spațiu liber de gândire, în care publicul este forțat să își asume singur o perspectivă, un rol.

O parte importantă din cercetare s-a axat pe conturarea unui model psihologic al depresiei și al personalității depresive. Cercetarea arată că depresia (ca violență interiorizată, reflectată spre interior) este un mecanism folosit intenționat, ca și mecanismul traumei și reprezentarea violenței exterioare pentru a restructura convingeri, atitudini și valori. Scopul principal al ultimului text dramatic nu este de a oferi un spectacol al prăbușirii psihice, ci de a pune publicul în situația disconfortantă de a trăi prăbușirea psihică, criza și îndoielile existențiale aferente. Aceasta oferă o lume și forțează publicul să se poziționeze față de ea. Agresivitatea, depresia, trauma sunt pentru Sarah Kane instrumente cu ajutorul cărora aceasta construiește texte-emoție. Spre finalul demersului creativ, în ultimele două piese, autoarea interiorizează mecanismul traumei exploatat în textele anterioare și unește agresorul și victima într-un singur Sine.

În acest context, s-a discutat și despre legitimitatea relației operă-biografie, abordând opera, nu din perspectiva unui biografism facil și ignorând sau minimalizând valoarea dramaturgică a acesteia, ci conturând o perspectivă diferită asupra relației biografie-operă, prezentând boala psihică drept un instrument pentru dezvoltare post-traumatică. Boala psihică devine, astfel, în opinia mea, o condiție favorizantă pentru scriitoare, pentru a privi cu sinceritate în adâncul ei, a se cunoaște și a rămâne fidelă esenței descoperite acolo, rezultatele acestei sondări în Sinele profund fiind o resursă importantă, definitivă exploatată de autor pentru a insufla operei o forță vitală și o putere transformatoare neobișnuite.

Un alt aspect al cercetării a implicat analiza operei dramatice având în vedere contextul estetic al apariției acesteia, și anume: relația cu formele de teatru post-dramatic, relația cu mișcarea britanică *in-yer-face*, dar și influențele artaudiene, beckettiene sau avangardiste și modul în care autoarea s-a poziționat față de acestea. Demersul investigativ arată că teatrul lui Kane se apropie, printr-o serie de caracteristici, de formele teatrului post-dramatic, dar nu le îmbrățișează în totalitate, ajungând la o formulă dramaturgică care nu poate fi ușor clasificată sau etichetată sub numele unei estetici teatrale anume. Cercetarea concluzionează că nu există un model dramaturgic unic în cazul operei lui Kane și demonstrează că structura pieselor evoluează de la un titlu la altul, în căutarea formei perfecte și a cuvântului cu putere transformatoare.

Modelul dramatic al lui Kane este unul compozit, dinamic, imprevizibil, un amestec de *experiment* anti-naturalist, *artaudian* prin aspirațiile și intențiile sale artistice, *beckettian* prin poezia auditivă și vizuală a limbajului, *post-dramatic* prin fragmentarismul și non-psihologismul personajelor dramatice, *expresiv terapeutic* prin încercarea de reintegrare și vindecare a Sinelui scindat.

Demersul investigativ s-a aplecat, apoi, spre modul în care mecanismele și universul traumei și ale depresiei au fost abordate la nivel de discurs regizoral, cercetarea reconstituind, descriind și analizând spectacole importante din Marea Britanie, Franța, Polonia și România. Atât în planul textelor dramatice, cât și al spectacolelor de teatru, s-a urmărit traseul receptării teatrului lui Kane, de la critica ostilă, la critica atentă și deschisă, uneori canonizantă, pe măsură ce opera sa a fost asumată și pusă în scenă de regizori importanți ai teatrului universal (Regy, Warlikowski, Ostermeier) și românesc (Mihai Măniuțiu, Andrei Șerban). Cercetarea conturează, așadar, o imaginea operei lui Kane, din perspectiva spectacolelor de teatru și a viziunilor regizorale, din perioada 1995-2011, discutând, totodată, momentul introducerii textelor autoarei în spațiul teatral românesc. De remarcat este *Momentul Sarah Kane în România* (analizat în intervalul 2005-2011) văzut de Graham Saunders, criticul de teatru specialist în opera lui Kane, drept o perioadă importantă în ce privește istoria dramaturgiei și a teatrului european contemporan, spectacolele românești deschizând noi căi de interpretare a operei lui Sarah Kane.

Cercetarea concluzionează că, prin controversele, dezbaterile și polemicile declanșate în spațiul european, textele lui Kane arată că sunt încă vii, încă generatoare de discuții contradictorii, montările regizorale provocând reacții din partea criticilor și a publicului de teatru, transformând experiența teatrală într-o experiență ființială. Momentul Sarah Kane în România arată, mai clar ca niciodată, că textele autoarei britanice au puterea celui care are curajul de a se uita dincolo de cortină, în prăpastie în gol, oferind martorului care le însoțește (ca cititor, regizor, actor, spectator) o experiență definitivă, transformativă.

Teza, descrie, la final, o posibilă direcție de viitor, sub raport, dramaturgic, a operei autoarei, în cazul în care aceasta ar fi continuat să scrie după *4.48 Psychosis*. În ultimele texte modul de raportare al dramaturgului la procesul scrierii este unul personal, terapeutic, asemănător scrisului expresiv, o tehnică de scris folosită frecvent în abordarea terapeutică a traumei, declanșată de resorturile cele mai intime, fără să țină cont de convențiile formei literare sau de alte aspecte de sintaxă și gramatică, principalul său scop fiind să exprime trăirile interioare:

emoții, gânduri, amintiri, senzații. Cercetarea sugerează că ultimele texte conțin germenele scrisului expresiv, ceea ce ar fi dus, probabil, *la o nouă schimbare în formula dramatică a autoarei*, Kane creând un cadru în care scriitura creativă dramatică, scriitura expresivă terapeutică, trauma și eliberarea de ea, forma și conținutul, lumea personală și adevărurile universale se întâlnesc, fuzionează, devin identice.

Având în vedere aspectele discutate mai sus, consider că opera lui Kane este, în totalitatea ei, *un experiment dramatic* care abordează prin excelență problematica Sinelui, a pluralității Sinelui și, implicit, a relației autorului cu propriul Sine. Facilitând manifestarea acestor fațete ale Sinelui, lăsându-le să se arate, comunicând, confruntându-se cu acestea, autorul descoperă un potențial creativ deosebit care îi permite să surprindă inexprimabilul.

Acest mecanism, valoros din punct de vedere dramaturgic, face imposibilă orice eliberare emoțională și recuperare, unificare a pluralității Sinelui Autorului, care, situat în centrul operei sale, scriind despre și pentru sine, se autodistruge, dând viață și forță operei. Astfel, dacă în spațiul teatrului, eliberarea, catharsisul și trezirea conștiinței devin posibile pentru publicul spectator, pentru Autor, eliberarea și integrarea Sinelui nu pot să se întâmple decât în altă dimensiune.

În concluzie, teatrul lui Kane este *teatrul cu potențial traumatic* prin excelență, al cărui scop principal este să testeze iubirea și alte valori ale umanității în medii ostile, extreme, dar și să expună publicul la adevăruri totale despre condiția umană contemporană, precum fascinația patologică pentru violență, indiferența față de consecințele acesteia, lipsa de responsabilitate și de vină.

Kane a intuit faptul că trauma, ca experiență personală, are puterea să reseteze valorile morale ale publicului și a construit un cadru reprezentational în care catharsisul capătă nu doar funcție taumaturgică, ci creatoare. Și face aceasta, uitându-se la o lume cu care se află în conflict, cu înțelegere, cu umor, cu ironie, cu compasiune, cu luciditate. Astfel, în timp ce în teatrul antic, spectatorii, purificați de emoții extreme, disfuncționale, se întorceau în lume ca să trăiască o viață echilibrată, rațională, în teatrul kavian, spectatorii atinși de catharsis, expuși la emoții extreme, au oportunitatea să se întoarcă în societate pentru a o reseta și a o reconstrui.

Kane arată, prin opera sa dramatică, ce anume se poate face în teatru, cât de departe se poate merge în ce privește forma dramatică, integritatea și identitatea personajului dramatic, relația textului cu montarea scenică, limitele reprezentării scenice, dar și în ce privește relația cu

publicul, fiind un autor curajos și inovator (Saunders, 2009), un creator din categoria incoruptibililor care și-a asumat total, sincer, fără compromisuri misiunea de a spune adevărul, într-un limbaj poetic, crud, al contemporaneității.

8. BIBLIOGRAFIA TEZEI

I. Surse primare:

Kane, Sarah, (2001). *Complete Plays: Blasted, Phaedra's Love, Cleansed, Crave, 4.48 Psychosis, Skin*, London, Methuen.

Spectacole de teatru:

„Cleansed” (1997). Regia James MacDonald, (cu Sarah Kane în rolul lui Grace), National British Library, Înregistrare audio.

„Aneantise” (2006). Regia Theo Ferrera, Theatre de Nesle, Paris.

„Manque” (2006). Regia Theo Ferrera, Theatre de Nesle, Paris.

„Purificare” (2006). Regia Andrei Șerban, Teatrul Național Cluj, Cluj.

„Quartet pentru o lavalieră” (2008). Concept și coregrafie Vava Ștefănescu, Teatrul Național Cluj, Cluj.

„4.48 Psihoză” (2005). Regia Tudor Țepeneag, Teatru ACT, București.

„4.48 Psihoză” (2007). Regia Alexandra Badea, Institutul cultural polonez, Paris.

„4.48 Psihoză” (2008). Regia Mihai Măniuțiu, Teatrul Național Cluj, Cluj.

„4.48 Psihoză” (2008). Regia Răzvan Mureșan, Teatrul Național Cluj, Cluj.

„4.48 Psychosis” (2002). Regia Grzegorz Jarzyna, DVD

Filme

„Skin”(1998). Regia Vincent O’Connell, Film scurt-metraj, (online), <https://www.youtube.com/watch?v=G2ZjplLullc>

II. Surse secundare:

A/ Critică și estetică teatrală

Aragay, Mireia, Klein, Hildegard, (2007). *British Theatre of the 1990s. Interviews with Directors, Playwrights, Critics and Academics*, New York, Macmillan.

Armstrong, Jolene L.(2008). *Postmodernism and trauma: Four/Fore plays of Sarah Kane*. Teză de doctorat, Alberta, University of Alberta.

Artaud, Antonin, (1997) *Teatrul și dublul său*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, traducere de Voichita Sasu si Diana Tihu-Suciu.

Aston, Elaine, (2010). „Reviewing the fabric of Blasted”, *Sara Kane in Context*, Manchester Press, Manchester, 13-27.

Batista, Altagracia, Sujey, (2008). *Exteriorizing the true face of man: An analysis of contemporary British and American plays that intend to shock*, Teză de master, Stony Brook University, online <https://dspace.sunyconnect.suny.edu>

- Beckett, Samuel, (2006) *The Complete Dramatic Works*, London, Faber and Faber.
- Blattès, Susan, (2007). „Is the Concept of ‘Character’ Still Relevant in Contemporary Drama?” *Drama and/after Postmodernism. Contemporary Drama in English*, Trier, p. 69-79.
- Boireau, Nicole, (2007). „Voyages au bout du possible: Les théâtres du traumatisme de Samuel Beckett à Sarah Kane”, *Études Anglaises*, ProQuest Central, Vol 60-1, p.121.
- Bond, Edward, (1999). *Lexi/textes3*, Paris, L’Arche.
- Bond, Edward, (2010). „The mark of Kane”, *Sara Kane in Context*, Manchester Press, Manchester, 209-220.
- Borowski, Mateusz, (2010). „Under the surface of things: Sarah Kane’s Skin and the mediul of theatre”, *Sarah Kane in Context*, Manchester Press, Manchester, 184-194.
- Brook, Peter, (1997) *Spațiul gol*, București, Editura Unitext.
- Brook, Peter, (2005). *The Open Door. Thoughts on Acting and Theatre*, New York, Anchor Books Inc.
- Buchler, Louise, Anne, (2008). *In-Yer-Face: The Shocking Sarah Kane*, University of KwaZulu-Natal, Pietermaritzburg, (online) www.researchspace.ukzn.ac.za/xmlui/bitstream/handle/10413/213/LouiseBuchlerThesis.pdf
- Budău Ozana, (2006). *Sarah Kane: La parole qui tue, la parole qui affecte*, (online) Université Sorbonne Nouvelle, Paris 3, <http://www.groundreport.com/sarah-kane-la-parole-qui-tue-la-parole-qui-affecte>.
- Budău, Tunyagi, O., (2013). „Sarah Kane. The Corrosive Drama of Aggression, Trauma and Depression”, *Studia Dramatica*, Vol.1, p.97-115.
- Budău, Tunyagi, O., (2014) „The Psychological Mechanism of Trauma and Its Effects on Sarah Kane’s Experiential Theatre”, *Studia Dramatica*, Vol.2, p.98-118.
- Campbell, Peter, A, (2010). „Sarah Kane’s Phaedra’s Love: staging the implacable”, *Sarah Kane in Context*, Manchester Press, Manchester, 173-183.
- Carazo, Sanchez-Palencia, Carolina (2006). „4.48 Psychosis: Sarah Kane’s Bewildered Fragments”, *Bells 15*, Sevilla, (online) <http://www.publicacions.ub.edu/revistes/bells15/>
- Chute, Hillary, (2010). „Victim.Perpetrator.Bystander: critical distance in Sarah Kane’s Theatre of Cruelty”, *Sarah Kane in Context*, Manchester Press, Manchester, 161-172.
- Conner, Steven, (2004). *The Cambridge Companion to Postmodernism*, Cambridge, Cambridge University Press.
- D’Monte, Rebecca, Saunders, Graham (Eds.) (2008). *Cool Britannia? British political drama in the 1990s*, New York, Palgrave Macmillan.
- De Vos, Laurens (2010). „Sarah Kane and Antonin Artaud: cruelty towards the subjectile”, *Sarah Kane in Context*, Manchester Press, Manchester, 126-138.
- Defraeye, Piet, (2004). „In-Yer-Face Theatre? Reflections on Provocation and Provoked Audiences in Contemporary Theatre”, *Contemporary Drama in English*, Trier, Wissenschaftlicher Verlag Trier.
- Di Battista, Maria, (2009). *Imagining Virginia Woolf, An Experiment in Critical Biography*, Princeton, Princeton University Press.
- Dluback, Rebecca L., (2008). „Sarah Kane’s Cruelty: Subversive Performance and Gender”, *ETD Archive*, 494, (online) <http://engagedscholarship.csuohio.edu/etdarchive/494>
- Enigma Sarah Kane. Spectacole, reflecții și comunicări în cadrul Zilelor Sarah Kane la Teatrul Național Cluj*, (2009). Traducerea în engleză realizată de Ozana Budău, Andreea Iacob, Adriana Stan, și Eugen Wohl, Cluj-Napoca Casa, Cărții de Știință.

Fordyce, Ehren, (2010). „The voice of Kane”, *Sarah Kane in Context*, Manchester Press, Manchester, 103-114.

Gökhan, BÇER, Ahmet, (2011). „Sarah Kane’s postdramatic strategies in Blasted, Cleansed and Crave”, *The Journal of International Social Research*, Vol. 4, Nr.17, Bahar (online) http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt4/sayi17pdf/1dilededebiyat/bicer_gokhan.pdf

Goubard, Emilie, (2002). *Sarah Kane, Dramaturgie de la violence*, (online) <http://www.iainfisher.com/kane/eng/sarah-kane-study-eg0.html>

Grabe, W., Kaplan, R. (1996). *Theory and Practice of Writing*, Boston, Addison Wesley Longman.

Greig, David, (2001). „Introduction”, Sarah Kane, *Complete Plays*, London, Methuen Drama, p. ix-xviii.

Gritzner, Karoline, (2006). „The Fading of the Subject in Sarah Kane’s Later Work”, *Consciousness, Theatre, Literature and the Arts*, Newcastle, Cambridge Scholars, p.249–258.

Gross, Gerbner, (1987). „Science on Television: How It Affects. Public Conceptions”, *Issues in Science and Technology*, Spring, p. 555-573.

Gutscher, Lea, (2008). „Violence in Contemporary British Drama-Sarah Kane’s Play Cleansed”, *Grin*, Grin Verlag, (Tezã MA, Free University of Berlin).

Innes, Christopher D.(1993). *Avant-garde theatre 1892-1992*, London, Routledge.

Jauss, Hans, Robert, (1983). *Experiență estetică și hermenetică literară*, București, Editura Univers.

Kitzler, Agnes, (2010). *The Influence of absurdist theatre on contemporary In-Yer-Face plays*, Tezã de master, Universitatea din Viena, (online) http://othes.univie.ac.at/10759/1/2010-07-29_0002934.pdf

Kjernomoen, Thea, Veronica, (2007). *Death of an Author: Sarah Kane and the Significance of Biography*, Tezã de master, Universitatea din Oslo, (online) <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-18505>

Langridge, Natasha, Stephenson, Heidi, (1997). *Rage and Reason*, London, Methuen.

Lehmann, Hans Their, (2009). *Teatrul postdramatic*, București, Ed. UNITEXT.

Rebellato, Dan, (2010). „Sarah Kane before Blasted: the monologues”, *Sarah Kane in Context*, Manchester Press, Manchester, 28-44.

Regy, Claude, (2002). *L’etat de l’incertitude*, Besancon, Éditions Les Solitaires Intempestifs.

Rundle, Phillipa, (2011). *The Unvariable*, Teza de licență, Universitatea din Murdoch, (online) <http://researchrepository.murdoch.edu.au/id/eprint/6635/2/02Whole.pdf>

Saunders, Graham, (2002). *Love Me or Kill Me. Sarah Kane and the Theatre of Extremes*, Manchester, Manchester University Press.

Saunders, Graham, (2003). „Just a Word on a Page and There is the Drama, Sarah Kane’s Theatrical Legacy”, *Contemporary Theatre Review*, vol. 13, nr. 1, p. 97-110.

Saunders, Graham, (2009). *About Kane: the Playwright and the Work*, London, Faber and Faber.

Saunders, Graham, (2010). „The Beckettian word of Sarah Kane”, *Sarah Kane in Context*, Manchester Press, Manchester, 68-79.

Sierz, Aleks, (2000). *In-Yer-Face Theatre: British Drama Today*, London, Faber and Faber.

Sierz, Aleks, (2001). „The element that most outrages: morality, censorship and Sarah Kane’s Blasted”, *European Studies*, 17, p. 225-239.

Tycer, Alicia, (2008). „Victim, Perpetrator, Bystander: Melancholic Witnessing of Sarah Kane’s 4.48 Psychosis”, *Theatre Journal*, 60.1, p.23-26.

Ubersfeld, Anne,(1993). *Termenii cheie ai analizei teatrale*, București, Ed. Institutul European.

Urban, K, (2001). „An Ethics of Catastrophe: The Theatre of Sarah Kane”, *PAJ Journal of Performance and Art*, Vol.23, Nr 3, 36-46.

Urban, Ken, (2008).„Cruel Britannia,, *Cool Britannia?British political drama in the 1990s*, NY, Palgrave Macmillan, p. 38-55.

Voights-Virchow, Eckart, (2010). „Sarah Kane’s plays as postdramatic theatre versus the dreary and repugnant tale of sense”, *Sarah Kane in Context*, Manchester, Manchester University Press.

Waddington, June (2010).„Post-humanist identities in Sarah Kane”, *Sara Kane in Context*, Manchester Press, Manchester, 139-148.

Wallace, Clare, (2010). „Sarah Kane, experiential theatre and the revenant avant-garde”, *Sara Kane in Context*, Manchester Press, Manchester, 88-99.

Wallace, Clare,(2008). „Dramas of Radical Alterity: Sarah Kane and Codes of Trauma for a Postmodern Age”, *Contemporary Drama in English*, Trier, Wissenschaftlicher Verlag Trier.

Walsh, Jordan, Matthew, (2012). *Stage Violence, Power and the Director. An examination of the theory and practice of cruelty from Antonin Artaud to Sarah Kane*, Teză de doctorat, Universitatea din Pittsburgh, (online) http://d-scholarship.pitt.edu/11935/1/walshjm_etd.pdf

Wolfgang, Iser, (1974). *The Implied Reader: Patterns of Communication, Prose Fiction from Bunyan to Beckett*, Baltimore, Johns Hopkins University Press.

B/Psihologie

• Psihologie generală

Alcobia-Murphy, Shane, (2005). „Not Forgotten or Passed Over at the Proper Time: The Representation of Violent Events in Contemporary Culture”, *Cultural Studies Journal*, Jaume University, Volume 2.p.19-40 (online)https://www.academia.edu/5475835/Not_forgotten_or_passed_over_at_the_proper_time_the_representation_of_violent_events_in_contemporary_culture

Bandura, A. (1963). *Social learning and Personality Development*, New York, Rinehart & Winston.

Baumeister, R.F., Bratslavsky, E., Finkenauer, C., Vohs, K.D, (2005). „Bad Is Stronger Than Good”, *Review of General Psychology*, vol. 5, nr. 4, p. 323-370.

Beck, A.T., Freeman, A., Davis, D.D., (2011). *Terapia tulburărilor de personalitate*, Cluj Napoca, Editura ASCR. Traducere din limba engleză de Mihaela Marian Mihăilaș.

Berkowitz, L. (1962), *Agression. A Social Psychosocial Analysis*, New York McGraw-Hill.

Bolton, Gillie, (2011). *Write Yourself, Creative Writing and Personal Development*, London, Jessica Kingsley Publishers.

Budău, Ozana, (2010). *Metafore psihoterapeutice. Ebook multimedia*, Cluj-Napoca, Editura ASCR.

Budău, Tunyagi, O., (2017). „Tehnica scrierii expresive în cadrul ședințelor de consiliere de grup”, *Revista de consiliere educațională*, CJRAE, Cluj-Napoca.

Budău, Tunyagi, O., (2015). *Managementul furiei. Ghid practic pentru adulți și adolescenți*, Bacău, Editura Rovimed.

Chipea, F., (1996). *Ordine socială și comportament deviant*, Ed. Cogito, Oradea.

Cooney, M. (2003), „The privatization of violence”, *Criminology*, 41, p. 1377–1406.

Douglas, J.J., (1970) *Deviance & Respectability: The Social Construction of Moral Meanings*, New York, Basic Books.

Eibl-Eibesfeldt, Irenaus, (2009). *Agresivitatea umană*, București, Editura Trei.

Freud, Sigmund, (1987). „Beyond the Pleasure Principle”, *On Metapsychology*, Middlesex, p. 227-334.

Freud, Sigmund, (2004). *Psihologia inconștientului, Opere, vol.III*, București, Editura Trei.

Ionescu G., (2000). *Psihiatrie clinică standardizată și codificată*, București, Ed. Univers Enciclopedic.

Jung, Carl, Gustav, (2004). *Opere complete*, București, Editura Trei.

Klapper, J, (1960) *The Effects of Mass Media Communication*, New York, Free Press.

Le Doux, J., (1999). *The Emotional Brain: The Mysterious Underpinnings of Emotional Life*, NY, Touchstone Publishing House.

Lorenz, K., (1966). *On Aggression*, Methuen, London.

Manual de diagnostic și clasificare statistică a tulburărilor mintale, DSM-5 Revizuit, (2016). București, Editura Medicală Callisto. Traducere & co-ediție cu American Psychiatric Association.

Miclea, Mircea, (2003). *Psihologie cognitivă*, Iași, Editura Polirom.

Nathan, T. (1992). „L’art de renaître”, *La nouvelle revue d’ethnopsychiatrie*, nr.18, Grenoble, p.15-35.

Neculau Adrian, (2003). *Violența. Aspecte psihosociale*, Iași, Editura Polirom.

O’Reilly, Daragh, (2000). „Who’s Writing Whom? The implications of a plural self for the creative writing process”, *Consciousness, Literature and the Arts*, Vol. 1, Nr. 3 (Online) <http://oajournals.blogspot.ro/2011/02/consciousness-literature-and-arts.html>

Pennebaker, W, (2007). *Expressive Writing, Emotional Upheavals, and Health*, (online) https://www.researchgate.net/publication/253937612_Expressive_Writing_Emotional_Upheavals_and_Health

Ray, Larry, (2011). *Violence and Society*, Teză de doctorat, Kent, University of Kent.

Schaffer, R., (2010). *Introducere în psihologia copilului*, Cluj-Napoca, Editura ASCR.

Șchiopu, Ursula, Verza, Emil, (1997). *Psihologia Vârștelor*, București, Editura Didactică și Pedagogică.

Sillamy N., (1996). *Dicționar de psihologie Larousse*, București, Univ Enciclopedică.

Turner-Vesselago, B., (2013). *Freefall: Writing without a parachute, The Writing Space*, London, Jessica Kingsley Publishers.

Zlate, Mielu, (2002). *Eul și personalitatea*, București, Editura Trei.

• Traumă

Caruth, Cathy, (1995). *On Trauma: Explorations in Memory*, Baltimore & London, Johns Hopkins University Press,

Caruth, Cathy, (1996). *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History*, Baltimore & London, Johns Hopkins University Press.

Ciuca, A., Miclea, M., Budău, O., Perțe, A., (2009-2013). *Platforma online de prevenție și psihoterapie a anxietății*, Cluj, Cognitrom. (www.paxonline)

Davis, C. G., Wortman, C. B., Lehman, D. R., & Silver, R. C., (2000). „Searching for meaning in loss: Are clinical assumptions correct?”, *Death Studies*, 24, p.497-506.

Etherington, Kim, (2003). *Trauma, the Body and Transformation, A Narrative Inquiry*, London, Jessica Kingsley Publishers.

Foa, E.B., Keane, T.M, Friedman, M.J., (2000). *Effective Treatments for PTSD*, New York, Guilford Press.

Herman J. L., (1992). *Trauma and Recovery*, New York, Basic Books.

Jürs-Munby, Karen, (2009). „Did you mean post-traumatic theatre? The vicissitudes of traumatic memory in contemporary postdramatic performances”, *Performance Paradigm*, 5.2 (online) <http://www.performanceparadigm.net/index.php/journal/article/view/78/78>

Kállay, É, (2011). *Trauma – From pathology to growth*, Cluj-Napoca, Editura ASCR Press.

Levine, P, (2000). *Waking the Tiger: Healing Trauma*, Berkely, North Atlantic Books.

Luckhurst, Roger, (2008). *The Trauma Question*, New York, Routledge.

Miliora, M.T., (1998). „Trauma, dissociation, and somatization: a self-psychological perspective”, *Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 26, 2, p. 273–293.

Mollon, P., (1999). *Multiple Selves, Multiple Voices: Working with trauma, violation and dissociation*, Washington, Wiley.

Rogers, Kim, Lacy, Dawson, Graham, (2000). *Trauma and Life Stories. International Perspectives*, London, Routledge.

Rothschild, B., (2001). *The Body Remembers: The Psychophysiology of Trauma and Trauma Treatment*, London, Norton.

Rousseau, Cecile „The Impact of Culture on the Transmission of Trauma”, *International Handbook of Multigenerational Legacies of Trauma*, New York, Springer, p. 465-486.

Scarry, Elaine, (1985). *The body in pain*, Oxford, Oxford University Press.

Tedeschi, R. G., Calhoun, L. G., (1996). „The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma”, *Journal of Traumatic Stress*, 9, p.455-456.

Van der Kolk, Bessel, (1984). „Psychoanalytic Views on Human Emotional Damages”, *Post-Traumatic Stress Disorder: Psychological and Biological Sequelae*, Washington American Psychiatric Press, p.2-28.

Van der Kolk, Bessel, (1987). „The Psychological Consequences of Overwhelming Life Experiences”, *Psychological Trauma*, Washington, American Psychiatric Press.

• Depresie și suicid

Chiriță, Roxana, (1997). *Sindroame depresive cu potențial suicidar. Consecințe medico-legale și evaluări etico-psihiatrice*, Teză de doctorat, Iași, UMF.

Clark, Hillary, (2008). *Depression and narrative: telling the dark*, Albany, State University of New York Press.

Dietmar, Stiemerling, (2012) *10 abordări psihoterapeutice ale depresiei. Modele explicative ale psihologiei abisale și concepte terapeutice asupra depresiei nevrotice*, București, Editura Trei, București.

- Dubovsky, S.L. (1997). *Mind–body Deceptions: The Psychosomatics of Every Day Life*, New York, Norton.
- Durkheim E., (1951). *Suicide: A Study in Sociology*, New York, The Free.
- Leahy, Robert, L., Holland, Stephen, J., (2010). *Planuri de tratament și intervenții pentru depresie și anxietate*, Cluj-Napoca, Editura ASCR.
- Minois, G., (1999). *History of Suicide: Voluntary Death in Western Culture*, Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Ridge, Damien, *Recovery from Depression Using the Narrative Approach*, Jessica Kingsley Publishers, London, 2009.
- Scripcaru C., (1996). *Suicid și agresivitate. Contribuții la studiul psihiatric al suicidului*, Iași, Psihomania.
- Shneidman E. S., (1976). *Suicidul*, Ed. Medicală, București.
- Shneidman E.S., (1986). *The suicidal mind*, New York, Ed. Blumer.
- Wells, Adrian, (2009). *Metacognitive therapy for anxiety and depression*, New York, The Guilford Press.

C/ Cronici de spectacol

• Spectacole montate de regizori români

- Alexandrescu, Sorin, (2009). „Privește-mă cum dispar...”, în *Teatrul azi*, nr. 1-2, (online) <http://www.teatrul-azi.ro/cluj-colocviuEsarah-kaneEpriveste-ma-cum-dispar-de-sorin-alexandrescu>
- Banu, George, (2006). „Scrisoare deschisă către Andrei Șerban – Purificare”, *Evenimentul zilei*, noiembrie (online) <http://agenda.liternet.ro/articol/3511/George-Banu/Scrisoare-deschisa-catre-Andrei-Serban-Purificare.html>
- Boiangiu, Magdalena, (2006). „Dramele marginalilor – Purificare”, *Cotidianul*, noiembrie (online) <http://agenda.liternet.ro/articol/3508/Magdalena-Boiangiu/Dramele-marginalilor-Purificare.html>
- Budău, Ozana, (2007) „Sarah Kane sau punerea în pericol”, *ManInFest*, nr.1, p.7.
- Budău, Ozana, (2007). „Blasted de Sarah Kane”, *Meridian 27*, Bacău, p.7.
- Damian, Horațiu, (2006). „Snuff cleansing”, *ManInFest*, nr.2-3, p.2-3.
- Dumitru, Andreea, (2009). „Who’s afraid of Sarah Kane?”, *Teatrul azi*, nr.1-2, (online) <http://www.teatrul-azi.ro/arhiva/nuarul-1-2>
- Georgescu, Alice, (2005). „Forme mici”, *Ziarul de Duminică*, (online) <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/forme-mici-2891813/>
- Grigorescu, Cristea, Oana, (2009). „Condiția umană: față și revers”, *Observatorul cultural*, iulie (online) <http://agenda.liternet.ro/articol/9523/Oana-Cristea-Grigorescu/Conditia-umana-fata-si-revers-Psihoza-448.html>
- Groza, Claudiu, (2006). „Un catharsis pentru cei de azi”, *Tribuna*, decembrie, (online), <http://greenstone.bjc.ro/greenstone/collect/revistat/index/assoc/J102.dir/tribuna102.pdf>
- Groza, Claudiu, (2008). „Solilocviu despre iubire și moarte”, în *Tribuna*, nr. 151, decembrie, 16-31,

L.D., (2004). „Mi-a fost frică de psihoză”, *Ziua*, (online)

Laslo, Mircea, (2007) „Iubirea Fedrei”, *ManInFest*, nr.1, p.12.

Modreanu, Cristina, (2007). „Iubirea Fedrei sau Zona de calamitate sexuală,, *Gândul*, martie, (online) <http://agenda.liternet.ro/articol/4236/Cristina-Modreanu/Iubirea-Fedrei-sau-Zona-de-calamitate-sexuala.html>

Modreanu, Cristina, (2009). „Cel mai bun spectacol de teatru din 2008”, în *Dilema Veche*, nr. 256, ianuarie, (online) <http://dilemaveche.ro/sectiune/la-zi-in-cultura/articol/cel-mai-bun-spectacol-de-teatru-din-2008>

Morariu, Mircea, (2006). „Dacă dragoste nu e, nimic nu sînt”, *Familia*, decembrie, nr.11-12.

Ornea, Liviu,(2006). „Teatrul ca experiență mistică”, *Teatrul azi*, nr.12, (online) <http://www.teatrul-azi.ro/arhiva/numarul-12>

Popovici, Iulia,(2006). „Cea mai populară familie regală”, *Ziua*, octombrie, (online) <http://www.ziua.ro/Iulia+Popovici>

Runcan, Miruna, (2006), „Între zis și văzut...”, *ManInFest*, nr.2-3, p.4-5.

Runcan, Miruna, (2014). „Polemicile și marketingul teatral. Capcane și strategii”, *Observatorul Cultural*, mai, (online) <http://agenda.liternet.ro/articol/18537/Miruna-Runcan/Polemicile-si-marketingul-teatral-capcane-si-strategii.html>

Site-ul Create.Act.Enjoy, <http://createactenjoy.com/>

Site-ul Teatrul Național Cluj, <http://www.teatrulnationalcluj.ro/>

Șerban, Andrei, (2013). „O scrisoare deschisă”, *Cotidianul*, noiembrie.

Șuteu, Corina, (2006). „Cui îi e frică de Andrei Șerban?”, *Cotidianul*, noiembrie, (online) <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2006-11-25/cui-ii-e-frica-de-andrei-serban.html>

• Spectacole montate de regizori străini

„Phaedra’s Love Resource Pack”, (2005). Coproduction by Bristol Old Vic, The Young Vic and Barbican, London, (online) [https://www.youngvic.org/sites/default/files/documents/Resource_packs_Nov_10/Phaedra as_Love_Resource_Pack.pdf](https://www.youngvic.org/sites/default/files/documents/Resource_packs_Nov_10/Phaedra_as_Love_Resource_Pack.pdf)

„Sarah Kane, 4.48 Psychosis - Directed by Grzegorz Jarzyna”, (2002). *Culture.pl*. (online) <http://culture.pl/en/work/sarah-kane-448-psychosis-directed-by-grzegorz-jarzyna>

„Sarah Kane's Cleansed Directed by Krzysztof Warlikowski”, (2002). *Culture.pl*. (online) <http://culture.pl/en/work/sarah-kanes-cleansed-directed-by-krzysztof-warlikowski>

Barfield, Steven, (2006), „Sarah Kane’s Phaedra Love”, *Didaskalia*, Vol. 6, Nr.3. p.1-4, (online) <http://www.didaskalia.net/issues/vol6no3/barfield/barfield.pdf>

Benedict, David, (1996). „What Sarah did next”, Independent, London, (online) <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/what-sarah-did-next-1347390.html>

Billington, Michael, (2005). „The best British playwright you'll never see”, *The Guardian*, (online) <https://www.theguardian.com/stage/2005/mar/23/theatre1>

Billington, Michael, (2011). „Blasted”, *The Guardian*, (online) <https://www.theguardian.com/stage/2001/apr/05/theatre.artsfeatures>

Burton, Anthony, (2008). „A Disgusting Feast of Filth”, *The Times*, London.

Edwardes, Jane, „Review of Blasted by Sarah Kane”, *Theatre Record*, 1995, p.38.

Eyre, Richard, Nicholas Wright, (2000). *Changing Stages: A View of British Theatre in the Twentieth Century*, Londra, Bloomsbury Publishing.

Gruszczyński, Piotr, (2002). „Blade”, *Tygodnik Powszechny*, (online) <http://www.rozmaitosci.home.pl/en/recenzje/blade>

Gruszczyński, Piotr, (2002). Tygodnik Powszechny, nr.9 (online)
<http://culture.pl/en/work/sarah-kane-448-psychosis-directed-by-grzegorz-jarzyna>

<http://www.rozmailtości.home.pl/en/recenzje/violence-within-us>

Kane, Sarah, (1998). „Drama with Balls”, *The Guardian*, London.

Lafargue, André, (2002). „Théâtre «4.48 Psychose»: remarquable Isabelle Huppert!”, *Le Parisien*, Paris (online) <http://www.leparisien.fr/loisirs-et-spectacles/theatre-4-48-psychose-remarquable-isabelle-huppert-05-10-2002-2003459634.php>

MacDonald, James, (1999). „They never got her”, *The Guardian*, London, (online)
<https://www.theguardian.com/theobserver/1999/feb/28/featuresreview.review9>

Maciejaszek, Karolina (2002), *Didaskalia*, no. 47 (online) <http://culture.pl/en/work/sarah-kane-448-psychosis-directed-by-grzegorz-jarzyna>

Morley, Sheridan, (1996). „Review of *Cleansed* by Sarah Kane”, *Theatre Record*, Londra, Septembrie, p. 1244.

Pawłowski, Roman (2002), *Gazeta Wyborcza*, (online) <http://culture.pl/en/work/sarah-kane-448-psychosis-directed-by-grzegorz-jarzyna>

Pawłowski, Roman, (2002). „Violence within us”, *Gazeta Wyborcza*, (online)

Przekrój, Lukasz, Drewniak, (2002). „Jelly fish’s raft”, (online),
<http://www.rozmailtości.home.pl/en/recenzje/jelly-fish-raft>

Régy, Claude (2002). „4.48 Psychose”, (online) <http://www.theatre-contemporain.net/spectacles/448-Psychose-1334/ensavoirplus/idcontent/8610>

Site-ul Teatrului Polonez, Warszawa, <http://trwarszawa.pl/spektakle/448-psychosis/>

Tinker, J,(1995).„This Disgusting Feast of Filth”, *Daily Mail*, Londra.

D/ Bibliografie multimedia

„Director James MacDonald on Sarah Kane”, (2008). www.theatrevoice.com,
Înregistrare audio

„Sarah Kane’s *Cleansed* post-show discussion”, (2005). www.theatrevoice.com,
Înregistrare audio

„The Work Of Sarah Kane: Part One”, (2013). Documentar, National Theatre Discover,
<https://www.youtube.com/watch?v=FcTVc2iGdmA>

„The Work Of Sarah Kane: Part Two”, (2013). Documentar, National Theatre Discover,
https://www.youtube.com/watch?v=SoJM1rA_HDQ

Fisher, Iain, „Kane”, www.iainfisher.com

Rebellato, Dan, (1998). „Sarah Kane Interview”, *Brief Encounter Platform*, Royal Holloway College, Londra, Înregistrare audio, <http://www.danrebellato.co.uk>

Rebellato, Dan, (2009), „Blasted: The Life and Death of Sarah Kane”, Documentar,
înregistrare audio, <http://www.danrebellato.co.uk/sarah-kane-documentary>

Saunders, Graham, (2009). „FOCUS ON KANE”, www.theatrevoice.com, Înregistrare audio

Sierz, Aleks, „In-Yer-Face Theatre”, <http://www.inyerfacetheatre.com/>, Site administrat de Aleks Sierz

Transcript al conferinței din cadrul University of the West of England, Bristol, 6–7
September 2002, postat pe Writernet în 2003, www.writernet.co.uk